

Pravo na osobno ime

*Julijano Dropulić**

UDK 347.152

351.755.1

Stručni rad (professional paper)

Primljeno 20. 1. 2006.

Prihvaćeno 24. 7. 2006

Osobno ime uobičajeno se definira kao naziv pojedinačne osobe koji se određuje djetetu odmah po rođenju. No, ono je i više od toga. Kao duhovno-fizičko načelo individualizacije čovjeka predstavlja jedno od najznačajnijih tekovina ljudskog duha. Osim što pojedincu daje identitet, riječ je i o snažnom atributu čovjekove ličnosti. I pravo je reagiralo na važnost osobnog imena. U radu se analiziraju aspekti pravne regulacije osobnog imena u širem kontekstu, od ustavnog preko građanskog do upravnog prava.

Ključne riječi: osobno ime, pravo osobnosti, upravno-pravna regulacija

1. Uvod

Najopćenitije, osobno ime može se definirati kao naziv pojedinačne osobe koji se određuje djetetu odmah po rođenju. Sama pojava određivanja osobnih imena seže još u pretpovijesno razdoblje u vrijeme kad

* Mr. sc. Julijano Dropulić, Ured državne uprave u Dubrovačko-neretvanskoj županiji (Office of State Administration in Dubrovačko-neretvanska County, Croatia)

plemenske strukture gube svoju snagu, a čovjek postaje svjestan svoje narasle individualnosti. Svakako već prvi pisani dokumenti, poput sumerskih predanja koji su ostala sačuvana na glinenim pločicama, sadržavaju raznovrsna imena koja su bila odraz tadašnjih javnih običaja. Prema vjerovanju bliskoistočnih naroda, ime je bilo ravno biću imenovanog, pa se poznavanje nečijeg imena poistovjećivalo s poznavanjem njegova bića. Sintagma *imati ime* značilo je isto što i postojati, a nemati ime *ne postojati*. To je sa svoje strane dovelo do stvaranja institucije *dobrog imena* odnosno takvog imena koje ima dobra svojstva i prenosi ih na onoga tko ga ima. Tko je imao *dobro ime*, imao je i dobru sudbinu.¹

Za stare Egipćane osobno ime puno je više od znaka raspoznavanja. Ono je jedna od bitnih dimenzija individuumu pa se tretira kao živa stvar. Najradikalniji dokaz te tvrdnje jest praksa egipatskih sudaca da osobe osuđuju na smrt riječima: *njegovo ime neće više biti među živima*.

S druge strane, u keltskom svijetu, ime je usko vezano uz funkciju. Keltska je tradicija implicirala ekvivalentnost između imena osobe i njezinih teoloških ili društvenih funkcija odnosno između imena i njegova izgleda i ponašanja. Tako je ime neke osobe uvijek odabirao druid imajući u vidu kakvu osobitost ili neobičnu okolnost vezanu uz tu osobu.²

U najstarijem periodu rimske republike Rimljani su nosili samo jedno ime. Kasnije su u vrijeme carstva rimski građani imali pravo nositi tri imena (*tria nomina*). Prvo ime ili *praenomen* bilo je osobno ime. Drugo ime ili *nomen* odgovaralo je današnjem prezimenu, a *cognomen* je bio zapravo nadimak koji se uglavnom određivao prema tjelesnim ili psihičkim osobinama pojedinaca.³ Car Marko Aurelije Antonin prvi je koncem II. stoljeća uveo obvezu popisivanja novorođene djece i u tom smislu evidentiranja osobnog imena novorođenog djeteta. Odredba je bila u funkciji dokazivanja slobodnog statusa građanina te određivanja dobi osobe.⁴

¹ »Da je kod drevnih naroda Bliskog istoka ime bilo ravno moći svjedoči i predanje iz egipatske književnosti nazvano *Ra i zmija*, u kojem se pripovijeda kako se boginja Izida dokopala tajnog imena boga sunca Ra, a samim time i moći boga koncentriranih u njegovom imenu.« Višić, M., *Književnost drevnog Bliskog istoka*, Zagreb, 1993., str. 41.

² Opširnije Chevalier, J., Gheerbrant, A., *Rječnik simbola*, Zagreb, 1994., str. 203–204.

³ Usp. Romac, A., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1987., str. 84–85.

⁴ Usp. Hlača, N., *Osobno ime i obiteljskopравни odnosi*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1/46 (1996.), str. 68.

Nakon propasti Rimskog Carstva polako se ugasio običaj određivanja trostrukog imena pa je tek težnja srednjovjekovnog plemstva da i kroz ime očuva svoje povlastice potaknula gornje društvene slojeva da osnovnom imenu dodaju i nadimak koji će poslije prerasti u prezime. Ta je tendencija vidljiva kod franačkog plemstva tijekom VIII. i IX. stoljeća (primjerice Karlo Veliki, Pipin Mali, Karlo Ćelavi ili Ludvig Pobožni), no tek je u XI. stoljeću postala učestalija i u nižim društvenim slojevima, prije svega u sjevernoj Italiji, a zatim i u Francuskoj, Španjolskoj te nekim dalmatinskim gradovima. Prema precizno evidentiranim poreznim podacima zlatnog doba Firence tijekom XV. stoljeća, tek jedan od tri porezna obveznika imao je određeno i obiteljsko ime, tj. prezime. U drugim dijelovima Italije taj je omjer u istom razdoblju bio još manji (oko dvadeset posto građana mahom iz obrtničke i trgovačke sredine nosilo je prezime), dok se u selima tek svaki deseti seljak, mahom bogatiji, mogao podičiti i obiteljskim imenom.

Rusi, a i drugi pravoslavni narodi, prihvaćaju masovno prezime nakon reformi Petra Velikog početkom XVIII. stoljeća.

U islamskim državama taj je proces bio još sporiji, pa je primjerice Turska tek 1934. godine propisala obvezu određivanja prezimena, kad je i utemeljitelj moderne države Kemal paša uzeo prezime Atatürk (otac Turaka).

U početku je određivanje imena djetetu spadalo isključivo u domenu prava i obveza roditelja ili skrbnika. Poslije se i to pravo ograničavalo pa je, primjerice, kršćanski kanonski zakon priječio određivanje imena koja nisu bila u skladu s teološkim propisima.⁵ Tome je pridonijela i obveza vođenja župnih knjiga rimokatoličkih župnika. Naime, nakon Tridentskog koncila 1563. uvedene su tzv. *libri parochiales* u kojima su se registrirali kršteni, vjenčani i umrli. Francuska je bila prva država koja je i pravno regulirala obvezu vođenja matičnih knjiga.⁶ Na našim prostorima tek je koncem XVIII. stoljeća Austrija uvela obvezu vođenja matica krštenih, vjenčanih i umrlih, a izravno obavljanje tih poslova povjereno je svećenstvu.

Bitno je upozoriti i na utjecaj politike i društvenih zbivanja na tendencije učestalosti određivanja nekih imena. Još je u antici zamijećena

⁵ Kanonski zakon određuje slijedeće: »Roditelji, kumovi i svećenik neka se brinu da se djetetu ne odredi ime koje je tuđe kršćanskom osjećaju.« (Kan. 855).

⁶ Hlača, N., *op. cit.* (bilj. 4), str. 70.

pojava da najveći broj novorođenih dječaka dobiva *praenomen* prema aktualnom caru ili uspješnom vojskovođi. U feudalnom razdoblju djeca najčešće dobivaju ime prema lokalnom svecu zaštitniku i ta praksa prevladava sve do Francuske revolucije 1789. Osim u politici, revolucija je izvršila prevrat čak i u domeni osobnih imena pa francuska djeca dobivaju dotad nepojmljiva imena kao što su *Brut*, *Periklo*, *Aristotel*, *Epikur* ili jednostavno *Marijana Sloboda*. Postalo je moderno određivati imena prema mjestima slavnih bitaka (primjerice *Wagram* ili *Austerlitz*), a i prema hrani koje je u to vrijeme kronično nedostajalo (*Cikla*, *Repa*, *Pšenica* i sl.).⁷

I u XX. stoljeću nije nedostajalo bizarnih osobnih imena, pogotovo u državama realnog socijalizma. Još nam buče u ušima imena kao što su *Sovjetka*, *Petoljetka*, *Staljinka* ili *Traktorko*. U bivšoj SFRJ vlast je blagonaklono gledala na praksu određivanja imena prema državicima nama naklonjenih država pa smo, pogotovo na istoku zemlje, imali *Nasere*, *Nehrue* ili *Indire*. I medijska ekspanzija posljednjih desetljeća itekako je utjecala na popularnost nekih imena. Mnogi obožavatelji odlučili su dijete nazvati prema nekom slavnom sportašu, osobi iz svijeta *show businessa* ili prema nekom liku iz filma odnosno serije. Zahvaljujući tome imamo sasvim realnu šansu upoznati se s *Tarzanom*, *Sandokanom* ili *Cruzom*.

Danas pak prevladavaju imena s tradicionalnim, domoljubnim prizvukom, no ne treba gajiti iluziju: i dalje je riječ samo o modi.

2. Pravo na osobno ime (*de lege lata*)

Imena su, prema Justinijanovim *Institucijama*, stvorena da bi se pomoću njih označivali ljudi »pa ako se oni na neki drugi način mogu prepoznati, ime samo po sebi nije od značenja«.⁸ To je načelno točno, ali treba primijetiti da su imena ipak nešto više od običnih riječi. Osobno ime, kao duhovno-fizičko načelo individualizacije čovjeka, jedno je od najznačajnijih tekovina ljudskog duha. Osim što pojedincu daje iden-

⁷ Opširnije u: Perrot, M., *Histoire de la vie privée IV*, Paris, 1999., str. 33–34.

⁸ »Nomina significandorum hominum gratia reperta sunt, qui si quolibet alio modo intelligentur, nihil interest«. Justinijan, *Institucije*, 2, 20, 29.

titet izvlačeći ga iz carstva anonimnosti, ono je i snažan atribut čovjekove ličnosti.

I pravo je na svoj način reagiralo na takvu konstelaciju stvari. Tako Konvencija o pravima djeteta, koja je usvojena 20. studenog 1989., člankom 7. deklarira pravo na ime novorođenog djeteta kao temeljno ljudsko pravo.⁹ I dok je sama egzistencija prava na ime kao jednog iz dijapazona ljudskih prava očito nesporna, nešto je drukčije sa stajalištima teoretičara oko pravne prirode tog prava. Još od konca XIX. stoljeća postoji priepor treba li zaštitu osobnog imena regulirati vlasničkopравnim odredbama kao da je riječ o stvari ili je ipak riječ o pravu neimovinske prirode i kao takvo valja ga tretirati kao jedno od prava ličnosti (osobnosti). Spor ni do danas nije do kraja razriješen, iako uvjerljivo prevladava gledište da je pravo na ime prije svega pravo ličnosti (osobnosti).¹⁰

Osim toga, tijekom XX. stoljeća mnoge su države, a među njima i Hrvatska, osobno ime regulirale posebnim upravnoправnim propisom pa će se na idućim stranicama upozoriti i na upravnoправnu dimenziju problema.

2.1. Pravo na ime kao pravo ličnosti (osobnosti)

Odredbe o zaštiti osobnog imena možemo pronaći već u prvim građanskopравnim kodifikacijama koje su se donosile tijekom XIX. stoljeća. Tako paragraf 12. Njemačkog građanskog zakonika (BGB) iz 1896. izrijekom priznaje pravo na ime kao pravo koje garantira ovlašteniku uporabu svog imena te zaštitu, putem tužbe, od neovlaštene uporabe njegovga imena.

Opći Austrijski građanski zakonik (OGZ) tek je III. novelom od 19. ožujka 1916. regulirao zaštitu osobnog imena. Paragraf 43. OGZ-a

⁹ Čl. 7/1. Konvencije o pravima djeteta koja je usvojena 20. studenog 1989. na 44. zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih naroda u New Yorku glasi: »Dijete se prijavljuje odmah nakon rođenja i od rođenja ima pravo na ime, pravo na brigu, državljanstvo i, ako je to moguće, pravo da zna tko su mu roditelji te pravo na njihovu brigu«. Inače, Konvencija je ratificirana Zakonom o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, 15/90). Odlukom Vlade RH o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji (Narodne novine – Međunarodni ugovori, 12/93), Konvencija važi i primjenjuje se kao službeni dokument do objave službenih tekstova na hrvatskom jeziku.

¹⁰ Više o tome u: Finžgar, A., *Osebnostne pravice*, Ljubljana, 1985., str. 92–93.

glasi: »Ako se kome osporava pravo da nosi svoje ime ili ako mu se nanosi šteta neovlaštenom uporabom njegova imena (pseudonima), može tužbom tražiti da se to ne čini, a ako postoji krivnja, da se naknadi šteta«. ¹¹

Talijanski građanski zakonik iz 1942. (*Codice civile*) regulira pravo i zaštitu imena člancima 6.–8. Tako čl. 6. Zakonika glasi: »Svaka osoba ima pravo na ime koje mu se na temelju zakona određuje. Osobno ime sastoji se od prezimena i imena. Nije dopušteno mijenjati ime, dopunjavati ga ili ispravljati, osim u slučajevima i uz pretpostavke koje su propisane posebnim propisom«. ¹² Člankom 7. regulira se zaštita osobnog imena, i to sudskim putem kroz tužbu za propuštanje odnosno zahtjevom za naknadu neimovinske štete. Člankom 8. predviđena je mogućnost i članova uže obitelji oštećenika da traže zaštitu osobnog imena, naravno ako za to postoji pravni interes. Inače Italija je još 1939. Zakonom o uređenju osobnog statusa propisala pretpostavke glede promjene osobnog imena.

U zemljama anglo-američkog prava građanskopravna zaštita osobnog imena uređena je prema načelu *common law* odnosno kroz zaštitu prava na privatnost (*the right to privacy*). U teoriji, povrede osobnog imena svrstavaju se u kategoriju *appropriation cases* u kojima je ime kao zaštićeni interes manje osobnog, a više imovinskog karaktera. Posljednjih desetljeća komercijalno iskorištavanje nečijeg imena u SAD-u ograničeno je pojavom prava na publicitet (*right of publicity*). Najčešće se odnosi na javne osobe te u sebi sadržava mehanizme kontrole komercijalnog iskorištavanja njihova imena, lika ili tjelesnih osobina. U Engleskoj je nedopuštena uporaba nečijeg imena još regulirana tužbom *libel* koja zapravo pretpostavlja delikt koji je učinjen trajnijom formom kao što je pisani tekst. Francuska, vjerojatno pod utjecajem svojih pravnih teoretičara koji su pravo na ime izjednačivali s pravom vlasništva, nije posebno kroz građanskopravne odredbe propisala zaštitu osobnog imena. Umjesto toga razvila se bogata sudska praksa prema kojoj se zaštita osobnog imena pruža već zbog same povrede, bez obzira na eventualno nastalu štetu. ¹³

¹¹ Prema: Vuković, M., *Pravila građanskih zakonika*, Zagreb, 1961., str. 43.

¹² Prema: Pugliese, G., *Nekoliko problema u vezi sa pravima ličnosti*, Beograd, 1964., str. 46.

¹³ Vodinelić, V., *Lično pravo*, Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada, Beograd, 1978., str. 925.

U našoj građanskopravnoj teoriji prevladava gledište koje pravo na ime klasificira u sustav prava ličnosti (osobnosti). Pritom nije potpuno samostalno, već je uključeno u kompleks prava na osobni identitet kojim se osim imena štite i druge osobne oznake pojedinca, znakovi njegove individualizacije.¹⁴

Kao i ostala prava ličnosti (osobnosti), pravo na ime apsolutno je pravo. Prema trećim osobama djeluje ponajprije kroz negativan sadržaj, tj. kroz zabranu nedopuštene uporabe imena. Nadalje, riječ je o neprenosivom pravu koje također ne može zastarjeti. Pravo na osobno ime pravo je strogo osobne prirode s obzirom na to da traje dok je živ i nositelj imena. Smrću fizičke osobe gasi se, no nasljednici i dalje mogu zaštititi pokojnikovo ime kroz odredbe o postmortalnoj zaštiti ličnosti.

Glavna razlika od drugih prava ličnosti jest način stjecanja imena. Dok za stjecanje drugih prava ličnosti, poput prava na privatnost, tjelesni ili duševni integritet, nije potreban nikakav poseban pravni akt jer je riječ o subjektivnim pravima koja proizlaze iz puke činjenice postojanja, drukčije je s pravom na ime. Za stjecanje imena potreban je poseban akt – obično u formi izjave koju osobe koje su ovlaštene za određivanje osobnog imena djetetu, a to su u pravilu roditelji, daju nadležnom matičaru.

Pravo na ime može se povrijediti sprečavanjem ovlaštenika da se služi njime na uobičajen način odnosno neovlaštenom uporabom tuđeg imena, najčešće u komercijalne svrhe. Situacije u kojima je ovlašteniku zapriječeno da se služi svojim imenom u sudskoj su praksi gotovo nepoznate, no nisu rijetki sporovi zbog neovlaštene uporabe osobnog imena, o čemu *amplius infra*.

U Republici Hrvatskoj pravo na osobno ime, kao i druge zaštićene osobnosti čovjeka, ima temeljno pravno uporište u Ustavu koji čl. 22/1. jamči zaštitu čovjekove osobnosti.¹⁵ No osnova za sudsku zaštitu osobnog imena ipak je odredba čl. 1100. Zakona o obveznim odnosima.¹⁶ Tim je člankom propisano da će »u slučaju povrede prava osobnosti sud, ako nađe da to težina povrede i okolnosti slučaja opravdavaju,

¹⁴ Usp. Radolović, A., Prava ličnosti u građanskom pravu Hrvatske, *Vladavina prava*, br. 1, Zagreb, 1998., str. 82, odnosno Gavella, N., *Osobna prava*, I dio, Zagreb, 2000., str. 30.

¹⁵ Čl. 22/1. Ustava Republike Hrvatske (NN 41/01 – pročišćeni tekst i 55/01 – ispravak) glasi: *Čovjekova je sloboda i osobnost nepovrediva*.

¹⁶ Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05.

dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade imovinske štete, a i kad nje nema«. Pri odlučivanju sud će voditi računa o jačini i trajanju duševne boli koju je uzrokovala neovlaštena uporaba osobnog imena te o cilju kojemu služi ta naknada.

Preventivna zaštita imena može se postići tužbom za propuštanje. Njome tužitelj svoj zahtjev zasniva na tvrdnji da je tuženi već povrijedio ili je izgledno da će povrijediti tužiteljevo pravo na osobno ime te stoga zahtijeva propuštanje radnje. Tužba za propuštanje afirmirala se kao posebno efikasno sredstvo glede zaštite osobnog imena poglavito u Švicarskoj. No to i nije čudno jer je člankom 29. švicarskog Građanskog zakonika ta tužba izriekom propisana kao sredstvo zaštite kod povrede prava na ime, slično kao i kod spomenutog čl. 7. talijanskog Građanskog zakonika. U hrvatskom pravu osnova za podnošenje tužbe za propuštanje zbog povrede imena propisana je člankom 1048. Zakona o obveznim odnosima. Tako »svatko ima pravo zahtijevati od suda ili drugog nadležnog tijela da naredi prestanak radnje kojom se povređuje njegovo pravo osobnosti i uklanjanje njome izazvanih posljedica«.

Treba napomenuti da su razmjerno česte situacije u kojima se neka štetna radnja karakterizira kao povreda osobnog imena, a u biti je ugroženo neko drugo osobno, neimovinsko dobro. Primjerice, mediji koji prilikom objavljivanja sudskih izvješća navode puna imena i prezimena sudionika primarno će povrijediti privatnost, a tek sekundarno pravo na osobno ime pojedinca. Također, ako *žuti tisak* o nekoj konkretnoj osobi objavi neistinitu informaciju, s velikom je vjerojatnošću izvjesno da će povrijeđeno dobro biti čast i ugled pojedinca, a ne njegovo osobno ime.

Što se tiče korištenja nekog imena u književnom djelu ili filmu, praksa je zauzela gledište da je uporaba imena protupravna ako se na osnovi nekih konkretnih čimbenika, kao što je npr. socijalna sredina, iskorišteno ime i prezime može povezati s nekom živom osobom i na temelju toga prikazati je u negativnom svjetlu. Znamenit je slučaj iz francuske sudske prakse u kojem je osoba koja se naziva Henry Chemin tužila producente filma *Le voyou*. U filmu je osoba koja se također zove Henry Chemin prikazana kao direktor prodajne službe autotvrtke *Simca* koji organizira otmicu dječaka. Radnja se odvijala u Parizu u kojem je živio i *pravi* Henry Chemin, a da slučajnost bude veća, i ovaj je bio direktor prodajne službe jedne druge autokuće. Apelacijski sud u Parizu usvojio je tužbeni zahtjev pod obrazloženjem da je »u filmu izrazito ne-

gativno prikazana opisana osoba te da se ona s obzirom na navedene podudarnosti može povezati s tužiteljem». ¹⁷

Sudska praksa SAD-a također je bogata slučajevima protupravnog prisvajanja i iskorištavanja tuđeg imena. Tako je u slučaju *Krieger v. Popular Publications*¹⁸ tužitelj bio profesionalni boksač kojeg je osobno ime tužena izdavačka kuća iskoristila tako da je objavila popularnu knjigu namijenjenu mladeži u kojoj je glavni junak bio boksač s istim imenom i prezimenom. Samo ime ponavljalo se u priči više od stotinu puta što je bilo dovoljno sudu da odluči u korist tužitelja. U slučaju *In Uproar Co. v. National Broadcasting Co.*¹⁹ tužitelj je bio poznati radiovoditelj Graham Mc Namee koji je tužio karikaturista Eda Wynna jer je ovaj u jednim novinama objavljivao strip u kojem se većina radnje odvija na radiju, a glavni se lik, također radijski voditelj, zvao *Graham*. Sud je presudu obrazložio tvrdnjom da je javnost shvatila da glavni lik stripa upućuje na radionajavljiivača Grahama Mc Nameea pa kako je njegovo ime iskorišteno bez suglasnosti, tužitelj ima pravo spriječiti daljnje objavljivanje stripa.

2.2. Upravnopravna regulacija osobnog imena

Pravni život našeg vremena opredmećen je neizmjernom količinom zakona, uredbi i naputaka koji su međusobno često u stanju formalne analogije, iako su bitno različitog karaktera. Tako problematiku osobnog imena, *mutatis mutandis*, uređuje osim građanskog i upravno pravo.

Potreba da se eksplicitnije regulira problematika određivanja i promjene osobnog imena, kao i činjenica da su upravna tijela postala stvarno nadležna za tu materiju, potaknula je donošenje propisa upravnopravnog karaktera. Jedna od prvih europskih zemalja koja je donijela zakon o osobnom imenu bila je Kraljevina SHS.²⁰

¹⁷ Finžgar, A., *op. cit.* (bilj. 10), str. 97.

¹⁸ *Krieger v. Popular Publications*, 167 Misc. 5, 3 N.Y.S. 2d 480 (Sup. Ct. 1938)

¹⁹ *In Uproar Co. v. National Broadcasting Co.*, 8 F.Supp. 358 (D. Mass. 1934)

²⁰ Zanimljivo je istaknuti da je Kraljevina SHS (od 1929. Kraljevina Jugoslavija) općenično bila napredna glede kodifikacije kako upravnomaterijalnog tako i upravnoprocenog prava. Tako je 1931. stupio na snagu *Zakon o općem upravnom postupku* (Službene novine, 271 od 25. studenog 1930.) koji je vrijedio i za područja Hrvatske koja su bila u sastavu tadašnje Jugoslavije. Prije Jugoslavije isti propis donijele su svega tri države: Austrija (1925.), Čehoslovačka i Poljska (1928.). Usp. Krbeć, I., *Zakon o općem upravnom postupku*, Zagreb, 1931.

Zakon o ličnim imenima stupio je na snagu 19. veljače 1929. Sve do II. svjetskog rata primjenjivao se na cijelom području tadašnje države.²¹ U smislu čl. 4. Zakona, »opća upravna vlast prvog stupnja određuje kakvo ime treba da nosi fizičko lice naročito nahodčad i osobe nepoznatog podrijetla.«²² Člancima 17. i 18. tog zakona predviđeno je da dopuštenje za promjenu imena može dati samo ban koji je imao ovlasti i posredovati u svim sporovima koji su se odnosili na problematiku osobnog imena.

Nakon II. svjetskog rata novouspostavljena država FNRJ donijela je novi Zakon o ličnim imenima.²³ Narodni odbori kao tijela državne vlasti u prvom stupnju postali su nadležni za primjenu novog zakona.

Zbog potrebe usklađivanja s Ustavom SFRJ 1965. donesene su izmjenе i dopune Zakona o ličnom imenu.²⁴ Čl. 1. lično ime definirano je kao osobno pravo građana. Sastoji se od imena i prezimena, a određuju ga roditelji sporazumno. Osobi koje su roditelji bili nepoznati osobno je ime određivao nadležni organ starateljstva. Dijete stranog državljanina koje je rođeno u SFRJ dobivalo je ime po propisima svoje zemlje. U smislu čl. 8., svaki građanin imao je pravo promijeniti osobno ime. O zahtjevu za promjenu odlučivao je organ unutrašnjih poslova općine na teritoriju koje je podnositelj zahtjeva imao prebivalište. Posebno je bio zanimljiv čl. 11. kojim je predviđena novčana kazna do 20.000 dinara odnosno kazna zatvora do 15 dana za prekršaj upotrebe tuđeg osobnog imena kao svoga.

Na temelju ustavnih amandmana SFRJ iz 1971. nadležnost za donošenje propisa iz područja osobnih stanja građana prešla je iz savezne u republičku domenu. Stoga je 1973. SR Hrvatska donijela Zakon o osobnom imenu²⁵ koji se primjenjivao sve do kraja listopada 1992.

²¹ *Zakon o ličnim imenima*, Službene novine, 47-XXI od 19. veljače 1929.

²² Prema *Zakonu o unutrašnjoj upravi* od 19. lipnja 1929., gradske i seoske općine obavljale su poslove opće uprave prvog stupnja kako iz svog samoupravnog djelokruga tako i državne poslove prenesenog djelokruga. Člankom 43. propisano je da »posao koji ne spada izrično pod koju drugu vlast spada pod opću upravu«, a čl. 64. odredio je nadležnost prvostupnijske opće upravne vlasti (to su bili sreski ili gradski načelnici).

²³ Službeni list FNRJ, 105/47.

²⁴ Službeni list SFRJ, 8/1965.

²⁵ Zakon o osobnom imenu, NN 51/73 i 47/90.

2.3. Zakon o osobnom imenu od 30. listopada 1992. ili kako neki zakoni mirno (pro)žive svoj metafizički vijek

Živimo u burnom razdoblju. Svijet prolazi dramatične promjene koje se odražavaju na živote svih nas. Rat u Hrvatskoj i susjednim državama je završen, srušeni su neboderi-blizanci u New Yorku, svijet je potresala i još uvijek potresa naftna kriza, a Europa je *de facto* postala federacija s novom valutom – eurom. No postoji jedan miran kutak u kojem od 1992. sve miruje i ništa se ne mijenja. Taj kutak nije prostorne, već više pravno-metafizičke dimenzije, a zove se Zakon o osobnom imenu. Donesen u teško doba, barem za ovdašnje prostore, Zakon je ipak dvaput noveliran. Oba puta promijenjena je odredba čl. 14. koji danas glasi: »Novčanom kaznom u protuvrijednosti domaće valute od 50 do 300 DEM ili kaznom zatvora do 15 dana kaznit će se za prekršaj osoba koja upotrijebi tuđe osobno ime kao svoje«. ²⁶ Osim što novčane kazne još uvijek obračunava prema njemačkim markama, Zakon je zanimljiv i zbog čl. 15. kojim je ovlašten »ministar pravosuđa i uprave da po potrebi donese propise za provođenje ovog zakona«. Kao što više ne postoji ministarstvo uprave, tako ne postoje ni podzakonski akti koji bi se bavili tom materijom. ²⁷ Moguće da i nije bilo potrebe za donošenjem provedbenih propisa, no nisu to jedine nelogičnosti ovog *pramog dragulja*.

Tako, djetetu kojem je do 18 godina priznato očinstvo, roditelji mogu sporazumno odrediti novo osobno ime. U tom slučaju roditelji daju izjavu na zapisnik »matičaru pri općinskom organu uprave nadležnom za opću upravu«. ²⁸ Čl. 6/3. Zakona obvezao je pak »općinske organe uprave nadležne za opću upravu, u mjestu prebivališta podnositelja zahtjeva« da rješavaju o zahtjevu za promjenu osobnog imena. Nesumnjivo da bi matičari i drugi službenici službi za opću upravu bili zadovoljniji kad bi im poslodavac bila jedinica lokalne (područne) samouprave s obzirom na bitno veći prosjek plaća u tim pravnim osobama nego u državnoj upravi, no stvari su ipak malo drukčije. Čl. 49. Zakona

²⁶ Zakon o osobnom imenu noveliran je Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona kojima su određene novčane kazne za privredne prijestupe i prekršaje.

²⁷ Zakon o osobnom imenu, NN 69/92, 26/93 i 29/94.

²⁸ Čl. 4. Zakona o osobnom imenu.

o sustavu državne uprave²⁹ propisao je da poslove državne uprave na području jedinice područne (regionalne) samouprave obavlja ured državne uprave. Čl. 3. Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ureda državne uprave u županijama³⁰ navodi da ured državne uprave obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na opću upravu (osobna stanja građana i poslove matičarstva).³¹

Čini se da je Zakon o osobnom imenu u koliziji i s odredbama čl. 35. i 37. Ustava Republike Hrvatske kojima se svakom čovjeku i građaninu jamči zaštita osobnog i obiteljskog života odnosno sigurnost i tajnost osobnih podataka. Tako čl. 7. Zakona o osobnom imenu propisuje da je »nadležno tijelo nakon primitka zahtjeva za promjenu osobnog imena dužno bez odlaganja objaviti na oglasnoj ploči objavu o podnesenom zahtjevu zajedno s novim osobnim imenom koje podnositelj predlaže«. U čl. 7/2. dalje se navodi: »Svaki građanin ima pravo u roku od 30 dana od dana objave, iskazati svoje protivljenje i navesti razloge zbog kojih smatra da promjenu osobnog imena ne treba odobriti. Prilikom odlučivanja o zahtjevu za promjenu osobnog imena općinski organ uprave je dužan razmotriti iskazana protivljenja građana i ocijeniti njihovu opravdanost.« Čl. 7. suprotan je načelima iz Zakona o zaštiti osobnih podataka³² koji obvezuje sva državna i ina tijela i osobe koji obrađuju osobne podatke na zaštitu tih podataka od neovlaštenog korištenja. Čl. 2. Zakona o zaštiti osobnih podataka definira osobni podatak kao »svaku informaciju koja se odnosi na identificiranu fizičku osobu ili fizičku osobu koja se može na temelju podatka identificirati«. Svrha je zaštite osobnih podataka zaštita privatnog života i ostalih ljudskih prava i temeljnih sloboda pa se osobni podaci mogu predložiti i dati na korištenje drugim osobama samo na temelju pisanog zahtjeva i ako je to potrebno radi obavljanja poslova u okviru zakonom utvrđene djelatnosti korisnika. Prije davanja osobnih podataka na korištenje drugim korisnicima, voditelj zbirke osobnih podataka dužan je o tome

²⁹ Zakon o sustavu državne uprave, NN 190/03 – pročišćeni tekst.

³⁰ Uredba o unutarnjem ustrojstvu ureda državne uprave u županijama, NN 21/02 i 78/03.

³¹ Čl. 4. Zakona o državnim maticama (NN 96/93) propisuje da »poslove osobnih stanja građana obavlja županijski ured, odnosno gradski ured Grada Zagreba nadležan za poslove opće uprave, a državne matice neposredno vode državni službenici – matičari«.

³² Zakon o zaštiti osobnih podataka, NN 103/03.

informirati ispitanika.³³ Objava nečijih osobnih podataka na oglasnoj ploči državnog tijela te mogućnost da bilo koja druga osoba iskaže protivljenje zahtjevu za promjenu osobnog imena doista prkosi Ustavom deklariranom pravu na privatnost pojedinca. Promjena osobnog imena privatni je čin pojedinca pa ga većina osoba koja podnosi zahtjev ne želi i publicirati, svakako sve dok ne bude i odobren. Nesumnjivo, u kontekstu čl. 7. Zakona o osobnom imenu prevladava privatni interes za zaštitom osobnih podataka pred javnim interesom da se svaka promjena osobnog imena mora obznaniti, *urbi et orbi*.

Dalje, u smislu čl. 8. Zakona o osobnom imenu, »promjena će se odobriti tek u slučaju utvrđene opravdanosti zahtjeva uz ocjenu organa da se novo osobno ime ne protivi društvenim pravilima i običajima sredine u kojoj osoba živi«. Tijelo koje vodi upravni postupak promjene osobnog imena dužno je utvrditi je li zahtjev opravdan, a svakako je li suprotan društvenim pravilima i običajima sredine u kojoj osoba živi. Koja su to društvena pravila i običaji sredine, tko ih propisuje, koliko traju i od kakve su važnosti, to nam i ne može reći jedna apstraktno formulirana odredba.³⁴ Ono što je izvjesno jest da u vrijeme kad se svijet sasvim opravdano naziva globalnim selom, u eri *Big Brother*a i *Mc Donaldsa*, pomalo anakrono zvuči pozivanje nekog zakonskog teksta na društvena pravila i običaje sredine.

Zanimljiva je i odredba članka 6/2. Zakona o osobnom imenu u kojemu se navodi da »zahtjev za promjenu osobnog imena mora sadržavati razloge zbog kojih se promjena traži, a prijedlog novog osobnog imena mora ukazivati na opravdanost zahtjeva«. Tom je odredbom pružena mogućnost službeniku državne uprave da po slobodnoj ocjeni utvrđuje opravdanost zahtjeva za promjenu. Za sustav slobodne ocjene karakteristična je odsutnost jurističkih pretpostavki o opravdanosti nekog upravnog zahtjeva pa službenik odlučuje slobodno, nevezan posebnim formalnim pravilima. Odluke službenika ovise o njegovim perceptivnim i intelektualnim kapacitetima, a na njih utječu i različita uvjerenja (politička, vjerska i dr.). U tom smislu bitno je upozoriti na činjenicu da je upravo u razdoblju od 1991. pa sve negdje do 1995. bilo jako puno zahtjeva za promjenu osobnog imena koji su bili politički motivirani. Riječ je o ljudima s *pogrešnim* imenima i prezimenima koja su pos-

³³ Usp. čl. 9. i 11. Zakona o zaštiti osobnih podataka

³⁴ U tom smislu i Dropulić, J., *Statusna prava građana*, Zagreb, 2003., str. 340.

tala *protivna društvenim pravilima i običajima sredine*, no koji su i dalje željeli nastaviti živjeti u svom dotadašnjem životnom okruženju.³⁵ Nedostatak kriterija glede *opravdanosti zahtjeva* svakako nije bio doprinos socijalizaciji pravnih instituta odnosno demokratizaciji uprave, utoliko više što svaki zahtjev, da bi uopće bio razmatran, mora sadržavati razloge zbog kojih se promjena osobnog imena traži. Problematično je što su razlozi najčešće intimne prirode, što opet ne korespondira s pravom na privatnost, o čemu *supra*.

Možda ne prva, ali svakako najvažnija *kolateralna žrtva* nespretno koncipiranih odredbi čl. 6. i 8. Zakona o osobnom imenu bio je Jurica Samac iz Splita.³⁶ Nakon što je pravomoćno odbijen njegov zahtjev za promjenu osobnog imena, podnio je prijedlog Ustavnom sudu Republike Hrvatske za ocjenu ustavnosti čl. 6. st. 2. i 3. i čl. 8. Zakona o osobnom imenu.³⁷ Predlagatelj se pozvao na odredbu čl. 22/1. Ustava koji garantira zaštitu čovjekove osobnosti te je ustvrdio da »osobno ime spada u oblast osobnih, strogo individualiziranih prava pojedinca, pa da je stoga pitanje opravdanosti promjene osobnog imena isključivo stvar prosudbe osobe koja zahtijeva promjenu«. Kako bilo, Ustavni sud nije prihvatio prijedlog pod obrazloženjem da »ne postoji apsolutna sloboda pojedinca« odnosno da »osobno ime nije samo oznaka čovjekova identiteta i individualizacija određene osobe već se njime označava i osoba koja je član društvene zajednice i koja kao takva sudjeluje u pravnom prometu pa u svezi s čl. 16. Ustava zakonodavac ima pravo propisati i određene zakonske uvjete i ograničenja pri određivanju, korištenju i mijenjanju osobnog imena građana«.

No nije to jedini primjer analize Zakona o osobnom imenu iz ustavnopravne perspektive. Nekako u isto vrijeme Ustavni je sud odbacio prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti odredbe stavka 4/2. Zakona o osobnom imenu.³⁸ Osporenim odredbom propisano je

³⁵ U smislu članka 2/1. Zakona o osobnom imenu, osobno ime sastoji se od imena i prezimena pa je tako moguće podnijeti zahtjev za promjenu kako samo imena ili prezimena tako i čitavog osobnog imena.

³⁶ Riječ je o slučaju koji je u to vrijeme bio dosta eksploatiran u medijima ne samo zbog ustavnog prijedloga već i zbog upravnog postupka koji je prethodio.

³⁷ Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-35/1993 od 16. svibnja 1995., NN 37/95.

³⁸ Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-107/1993. od 16. svibnja 1995., NN 37/95.

da »ime i prezime kojim se osoba služi u pravnom prometu može sadržavati svako za sebe najviše dvije riječi«. Predlagateljica je smatrala da »pravo na osobno ime spada među temeljna prava čovjeka koja su u svakoj zemlji zaštićena Ustavom te da osporena odredba nije u skladu sa čl. 3. Ustava kojim je između ostalog propisano da su sloboda, jednakost i prava čovjeka najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske«. Ustavni sud nije prihvatio prijedlog obrazlažući slično kao i u prethodnom slučaju »da zakonodavac može temeljem čl. 16. Ustava zakonom regulirati upotrebu osobnog imena građanina u pravnom prometu«.

3. Zaključne napomene

U prosincu 1848. u prostorijama Jurističkog društva u Berlinu zakazano je predavanje. Nije bio namijenjeno samo pravnicima, već i širem građanstvu. Predavač je bio profesor Julius von Kirchmann s temom *Ništavost prava kao znanosti*. Ničim izazvan predavač je postavio zabrinjavajuću tezu da treba nanovo preispitati ulogu prava kao znanstvene discipline s obzirom na moć zakonodavca da s nekoliko poteza zakonodavnog pera učini da »čitave pravne knjižnice postanu obična makulatura«. Neki slušatelji bili su zapanjeni, neki navedeni na drukčije razmišljanje o toj problematici, no nitko nije ostao potpuno ravnodušan.³⁹

Gledajući iz današnje perspektive, čini se da je Kirchmann malo pretjerao. No što je sa zakonima, zaslužuju li dakle neki zakoni sudbinu makulature? Čini se da u slučaju Zakona o osobnom imenu treba odgovoriti pozitivno. Iako je riječ o relativno kratkom propisu (sadržava svega osamnaest odredbi, od toga pet članaka čine prijelazne i završne odredbe), većina njegovih odredbi odavno ne korespondira sa stvarnošću. S druge strane, pak, valja priznati da u Hrvatskoj, koja postaje sve prepoznatljivija po brzom donošenju i još bržoj izmjeni propisa, zakonu koji *preživi* gotovo 14 godina, i to bez bitnih izmjena, valja odati poštovanje. Iz puke činjenice, kao nekom dugovječnom starcu.

³⁹ Premda: Grasnack, W., *K novoj teoriji prava*, Novi Sad, 2001., str. 9.

Točno sto godina od zbivanja u Berlinu nalazimo su u Parizu. Na kućna vrata poznatog francuskog antropologa i akademika Clauđa Levi-Straussa upravo je pokucao neki pariški trgovac. Došao je s prijedlogom akademiku da se započnu baviti proizvodnjom muških hlača, tzv. *traperica*. Konsterniran, Levi Strauss daje do znanja trgovcu da je profesor na sveučilištu i znanstvenik, no ovaj je uporan. Objasnio je da tvrtka neće niti nastati, no njemu je potrebno samo osobno ime znanstvenika. Ustvrdio je da će im *pravi Levi Strauss* isplatiti hrpu novca samo da odustanu od plana. Akademik je odbio prijedlog pa je Francuska ostala bez svog *Levi Straussa*, a mi smo dobili još jednu potvrdu da se pravo na ime ne može tretirati isključivo kao osobno, već i kao pravo s imovinskom komponentom.⁴⁰

Kako dakle klasificirati pravo na osobno ime i gdje ga smjestiti – u građansko, upravno ili možda ustavno pravo? Hermafroditska priroda može zbunjivati, no naivno je misliti da je riječ o nekakvom izdvojenom pravnom fenomenu. Pravni sustav na temelju kojeg mi danas prosuđujemo nema isti *modus vivendi* kao i sustav u Kirchmannovo vrijeme. I nije riječ o tome da je pravo uznapredovalo pa je stoga sve složenije, već je u tome da se ničemu, pa čak ni običnom institutu osobnog imena, ne može odrediti precizni smisao i univerzalni sadržaj. Sve je relativno, osim možda imena. Preostaje još parafrazirati Ecov književni lik, Adsona iz Melka: »Ostavljam ovaj članak, ne znam za koga, ne znam više o čemu – *stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus*.«⁴¹

Literatura

1. Chevalier, Jean – Gheerbrant, Alain, *Rječnik simbola*, Nakladni zavod Matice hrvatske/Mladost, Zagreb, 1994.
2. Dropulić, Julijano, *Statusna prava građana*, Vizura, Zagreb, 2003.
3. Eco, Umberto, *Ime ruže*, Globus media, Zagreb, 2004.
4. Finžgar, Alojzij, *Osebnostne pravice*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1985.
5. Gavella, Nikola, *Osobna prava*, I. dio, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2000.

⁴⁰ Vidjeti Levi-Strauss, C., Eribon, D., *De pres et de loin*, Paris, 1988., str. 38–39.

⁴¹ Negdašnja ruža ostaje kao ime, zadržavamo tek gola imena, Eco, U., *Ime ruže*, Zagreb, 2004., str. 469.

6. Grasnick, Walter, *K novoj teoriji prava*, Budućnost, Novi Sad, 2001.
7. Hlača, Nenad, *Osobno ime i obiteljskopравни odnosi*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1/46 (1996).
8. Justinijan, *Institucije*, 2, 20, 29.
9. Krbek, Ivo, *Zakon o općem upravnom postupku*, Obnova, Zagreb, 1931.
10. Levi-Strauss, Claude – Eribon, Didier, *De pres et de loin*, Editions Odile Jacob, Paris, 1988.
11. Perrot, Michelle, *Histoire de la vie privée*, IV, Editions du Seuil, Paris, 1999.
12. Pugliese, Giovanni, *Nekoliko problema u vezi sa pravima ličnosti*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1964.
13. Radolović, Aldo, *Prava ličnosti u građanskom pravu Hrvatske*, Vladavina prava br. 1, Zagreb, 1998.
14. Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 1987.
15. Višić, Marko, *Književnost drvnog Bliskog istoka*, Naprijed, Zagreb, 1993.
16. Vodinić, Vladimir, *Lično pravo*, Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada, Beograd, 1978.
17. Vuković, Mihajlo, *Pravila građanskih zakonika*, Školska knjiga, Zagreb, 1961.
18. Uredba o unutarnjem ustrojstvu ureda državne uprave u županijama, NN 21/02 i 78/03
19. Ustav Republike Hrvatske (NN 41/01 – pročišćeni tekst i 55/01 – ispravak)
20. Zakon o državnim maticama, NN 96/93
21. Zakon o ličnim imenima, Službene novine, 47-XXI od 19. veljače 1929.
22. Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05
23. Zakon o općem upravnom postupku (Službene novine, 271. od 25. studenog 1930.)
24. Zakon o osobnom imenu, NN 51/73, 47/90, 69/92, 26/93 i 29/94
25. Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori, 15/90).
26. Zakon o sustavu državne uprave, NN 190/03 – pročišćeni tekst.
27. Zakon o zaštiti osobnih podataka, NN 103/03

THE RIGHT TO PERSONAL NAME

Summary

The right to personal name is a complex right, so it is regulated by constitutional, civil, and administrative laws. Article 22, Section 1 of the Constitution of the Republic of Croatia has guaranteed the inviolability of person's privacy. The right to personal name may be included into that sphere. Furthermore, Article 19, Section 2 of the new Law of Obligations regulates rights to privacy, and includes the right to personal name among those rights, making it thus an explicit category of Croatian civil law.

There is also the administrative Law on Personal Name, passed in 1992, whose content has not been amended since. A large part of its text is old-fashioned, some provisions are contradictory to new regulations, and it is generally unsuitable to the requirements of modern society.

The author deals with the right to personal name from all three legal aspects – constitutional, civil, and administrative – and points out the difficulties related to its legal regulation, precise definition, and universal meaning.

Key words: personal name, right to privacy, administrative-legal regulation